

П173818

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

1928

Поезії: В. Сосюра, М. Терещенко,
А. Турчинська, Ф. Малицький, С. Го-
лованівський, С. Єсенін, А. Нерпі.
Проза: М. Лесянко — *За участю*
зайця. В. Кузьміч — *Шість тисяч*
метрів. А. Чайковський — *Ні разу*
не вдарив. Хаїм Гільдін — *На кри-*
вавім шляху. Гр. Слободянський —
До наддунайської столиці.
Статті: Л. Вороніч — *Творча путь*
Цішки Гартного. І. Айзеншток —
До соціології повістей Квітчи-
них. Л. Юровська — *Автобіогра-*
фічні повісті Куліша. Г. Карпен-
ко — *Місце М. М. Покровського*
в історіографії. Гн. Стеллецький —
Глозеляда й Саломон Рейнак.
П. Рулін — *Німці про МХАТ*. Я. Пол-
фіоров — *Музичні силуети*. Ф. Шу-
берт. Є. Кузьмін — О. Мурашко.

№12

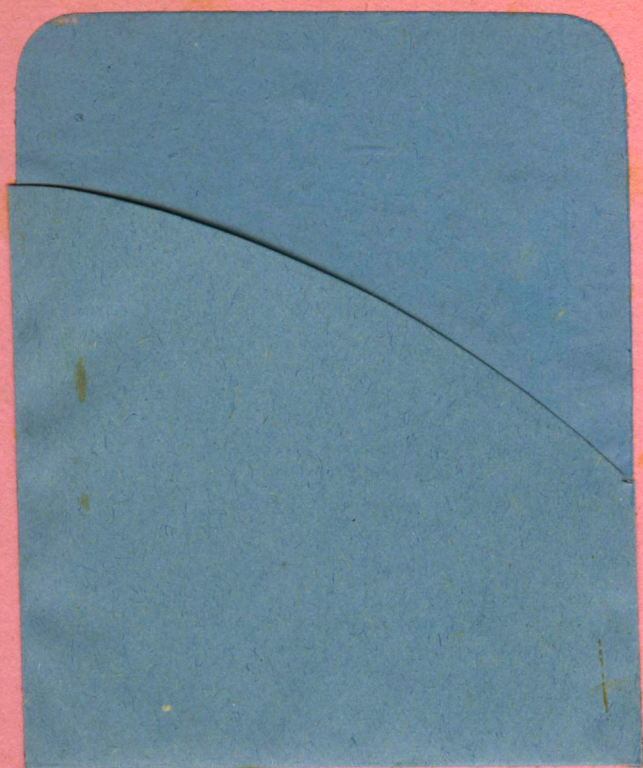
ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

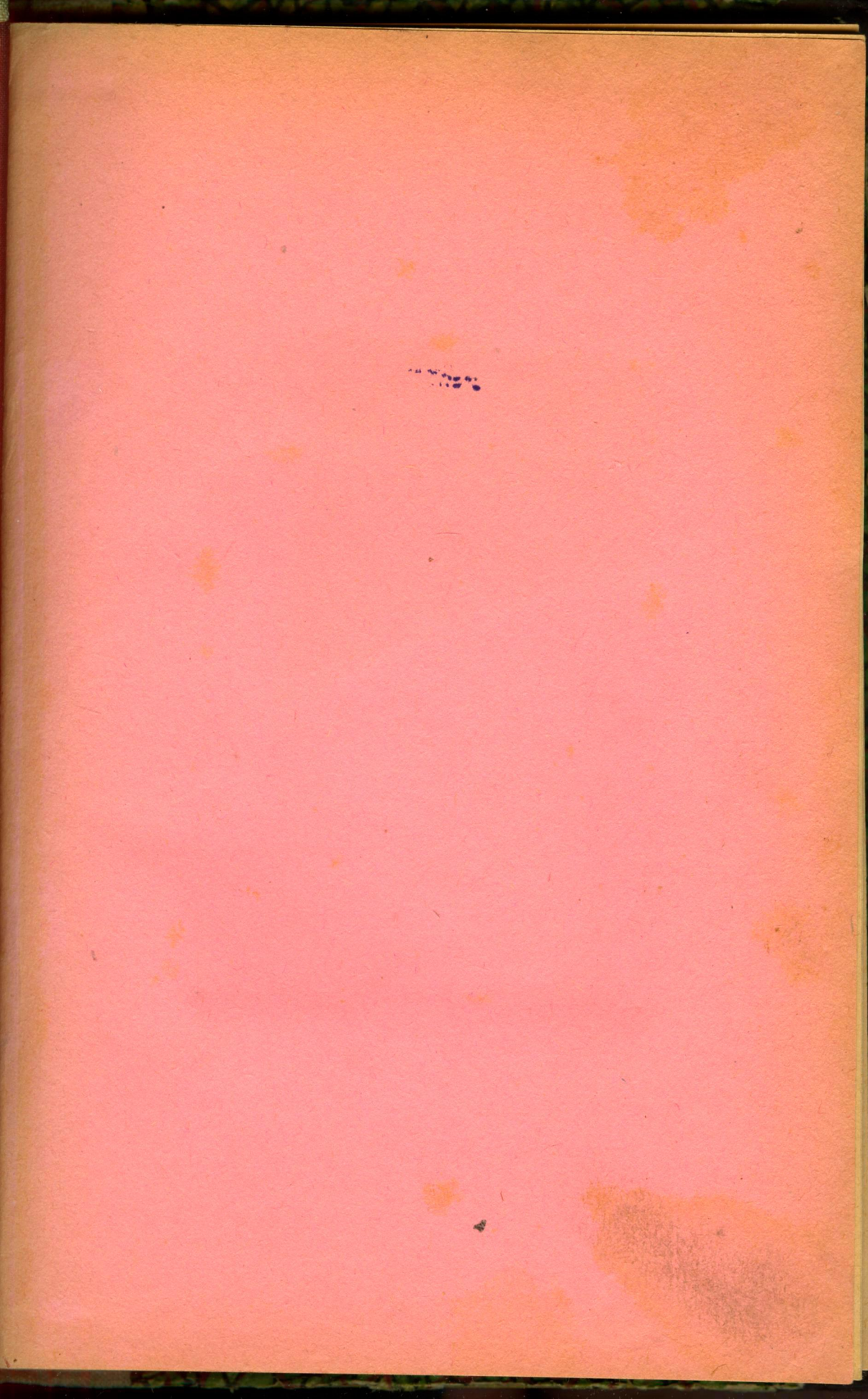
V.N. Karazin Kharkiv National University

00272120

6

~~ПЕЧАТ~~

БІБЛІОТЕКА
Обл. Правління Спілки
Рад. Письменників
18/30 № 46/40

✓

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ І ЛІ-
ТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 12

(69)

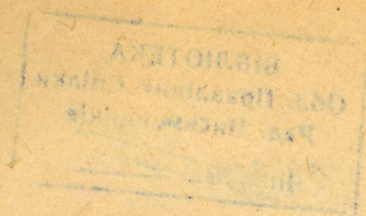
40

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА УВУ
Inv. № 1738/8

~~Книгозбірня Будинку
Літератури
Ім. В. Б. Митуса
18/30~~
13216

ГРУДЕНЬ

1928

5 (47.714) .1928 = 91.79

ХЕРВОНИЙ ШЛЯХ

ТОВАРИСТВО ПОВІСНИКІВ І АН-
ТЕРАТИВНО-НАЗКОВИХ ЗОБРАЗІВ

143818

Укрголовліт № 28/ж. 10/І 1928.

Зам № 306.

Тираж 2.700

ЗМІСТ

	Стор.
В. Сосюра.— Далеке місто повітове	5
М. Ледянко.— За участю зайця	6
Мик. Терещенко.— Монолог Гамлета	24
В. Кузьміч.— Шість тисяч метрів	25
Агата Турчинська.— Осінь над Сяном	43
Федір Малицький.— Десята скиба	46
— Теофанія	48
А. Чайковський.— Ні разу не вдарив	50
Сава Голованівський.— Поезія зросту	59
Хаїм Гільдін.— На кривавім шляху	62
Сергій Єсенін.— Русь радянська	84
Ада Негрі.— Дитя повітря	92
Гр. Слободянський.— До наддунайської столиці	94
Л. Вороніч.— Творча путь Цішки Гартного	120
І. Айзеншток.— До соціології повістей Квітчиних	133
Л. Юровська.— Автобіографічні повісті Куліша	150
Г. Карпенко.— Місце М. М. Покровського в історіографії	167
Гн. Стеллецький.— Глозеляда й Саломон Рейнак	180
П. Рулін.— Німці про МХАТ	185
Я. Полфіоров.— Музичні силуети. Ф. П. Шуберт	192
Є. Кузьмин.— О. Мурашко	200
Хроника	210
Бібліографія	225

SMIT

В. СОСЮРА

ДАЛЕКЕ МІСТО ПОВІТОВЕ

Далеке місто повітове
І карусель і степ і сні.
Чи ти згадаєш чорні брови
і зір його ясний, ясний...
в далеких місті повітовім...

Ти пам'ятаєш, над багнетом,
схиливши чоло, він стояв...
його шинель, криві штиблети,
а в небі шум і крики гав...
Ти пам'ятаєш, над багнетом.

Шумить тополя біля ганку.
Ніхто ще згадки не зборов.
Далекі трави, хмари ранку,
Його записки, в них любов...
Ти пам'ятаєш, біля ганку.

О, як дивився він в - останне,
які слова тобі казав.
Наївний час... сухе прощання,
його корзинка і вокзал.
О, як дивився він в - останне.

Його слова, його пісні,
де тьма, розстріли й ешелони...
і образ твій над ним у сні,
як на щоці сльоза солона,
в розлуки час... сльоза по ній.

Ніхто ще згадки не зборов.
Вона, як смерть, нема їй краю...
Моя душа — на крик, на кров,
у тузі дантовій конає...
А роки йдуть... і все минає...
Та не мина моя любов.

М. ЛЕДЯНКО

ЗА УЧАСТЮ ЗАЙЦЯ

1

Він чемно підніс форменного кашкета. Вона подивилася на його з ласкаво приготованою посмішкою. Але раптом рух кивнути головою зрізався, а посмішка миттю зникла. Вогонь ворожий очима блиснув, а постать до виходу несамохіть метнулася.

На першій зупинці жінка вийшла. Обличчя під форменним кашкетом посміхнулося.

Враз його скривили думки прикрі.

Вийшов із трамваю, прогавивши свою зупинку, але прямував далі в напрямку руху вагона.

Ішов і думав —

— навіщо саме зараз зустрілася йому ця жінка.

— Дядя, почістім желтиє!

— Почістім желтиє, почістім!

Подивився на черевики. Жовті...

— Га? Ти до мене?

Ні, це дуже добре, що він її зустрів саме тепер. Ніна мусить усе знати.

2

— Ось як повернеться Павло Петрович, так і...

Очі дівчині вогнем почуття блиснули. Скромно додолу спустила. Радісно було килица розглядати.

З довір'ям пригорнулася до грудей близьких.

Нижний дотик підвів догори обличчя. В тіло від поцілунку тепло увійшло.

Чому дівчата, цілуючи, очі плющать?

— „Перегортається остання сторінка нещастя...“ Ніно... Ніно...

Заходило сонце. Останнім промінням прощалося до завтра.

З-під пальців ніжних пливла тужлива мелодія.

Слухав.

Снував дим цигарковий мереживо сине, спогади ліниво снувалися. З потемнілих кутків примари плазували.

Трамвайна зустріч... І те, що раніш...

— А? Що заграти? Нічого... Ось я одну цікаву історію пригадав...

Сіла з ногами на канапці, голову на руки поклавши.

Слухала.

3

Він, як і завжди в цю пору, вийшов із санаторії. Важко спираючись на ціпка, пішов праворуч угору, де ліс. Як завжди один. Поволі йшов, схиливши голову.

Пробіг трамвайчик, виплюнув пасажирів.

— Скажіть, будь ласка, де тут „Провал“?

— „Провал“? Ось — ліворуч.

— А де ж автомобілі, що на Машук возять? Чи це не звідси?

— Звідси. Машини в дорозі, очевидячки. Незабаром будуть.

— Мерсі. Пробачте.

Вдячно всміхнулися чорні очі. Взяла товаришку під руку. Пішли до „Провалу“.

Почулося:

— Фі, як сіркою смердить...

Зникли в темній пащі печері.

Щось вразило Липченка. Де він її бачив? Ці очі? Коли скло закурити, а тоді натерти чимсь, щоб блищало — такого кольору очі...

Не пішов далі. Сів на лавочці. Ліниво подивився на товсту жінку, що намагалася затягти свої форми в черкеску. Їй допомагав фотограф. Він старанно використовував нагоду натискати на товсте тіло,

Де він бачив ці очі, де чув цей голос? Контральто низьке? Хто так розтягував слова, ніби співав?

Напружувалася думка. Бліде чоло зморщилося, майже зійшлися брови.

Раптом — ток. Всім тілом — ток.

Не може бути! Невже! Скільки років, як це трапилося? 11? 12? 1916-й...

Невже вона?

Пальці стиснулися до болю. В хворі м'язи налялася сила обурення.

Ось вони вийшли.

— „Чи вона?“

Підійшли до каси, де квитки на авто. Десь недалеко чувся мотор. Машина верталася з Машука.

Взяв і собі квитка.

Жінки розглядали фотографії у вітрині.

— На Машук машина не піде. Дощ був, слизько — оголосив касир після розмови з шофером авта, що повернувся.

— Громадяни можуть одержати гроші, або поїхати на місце дуелі Лермонтова.

Поїхали. Липченко сидів іззаду. Мотор перешкоджав чути розмову. З уривків довідався — будуть тут цілий сезон. Зрадів — значить, з'ясує все. І коли це вона...

Оглянулася.

Відвів погляд, повний зненависти.

Оглядали пам'ятника. Навколо ліс, тільки з одного боку чудовий краєвид на гори. Невеличкі хмарки оповили їх. Ворушилися відкриваючи, то закриваючи їх. І здавалося, що верхівка гори в повітрі висить.

— А де ж Машук?

— Оце?

Ніхто не знав.

— Машук ось там, — озвався.

— „Вона, чи не вона?“ — думав.

Зріст такий, як і в тієї — вищий за середній. Тамта мала гарну виточену струнку постать, а ця грубша. Але роки... 11? 12?

Мов із туману виступало гарне обличчя, повне жаги. А на цьому були вже зморшки, з якими змагалася косметика. Будова та сама, але не було золотих зубів...

Чи вона?

Якби подивитися на груди трохи нижче від вирізу декольте. Там чорна цяточка, мов грошик.

Вона! Вона!

Вставав перед очі образ.

Але чи мало людей подібних? Стільки ж років...

Вона! Вона!

Вперто здавалося, що це вона, і лють закипала в серці.

* * *

Як сіли у трамвай, непомітно став на ганкові.

Вийшли в центрі міста. Не спускав очей, ішов навзірці.

Як піднялися східцями готелю, запитав швейцара, в якому номері спинилися.

— Одна, здається, жінка мого товариша, — пояснив, — разів два зустрічався й оце на вулиці. Чи вона?

У дев'ятому номері? А чи не можете сказати, як прізвище? Незручно ж буде, як не вона...

Швейцар подивився у книгу.

— Берлицька, Ганна Павлівна... Не вона?

— Ні. А друга?

— Ертель, Варвара Сергіївна.

— Ертель? Таки вона!

Удав радість. Глянув на годинника.

— Ну, пізніше зайлу...

— „Берлицька Ганна Павлівна, Ертель, Варвара Сергіївна, Берлицька, Ганна Павлівна“...

Вийшов, записав до блокнота.

4

Стан здоров'я Липченкового погіршав. Лікарі дивувалися. З'явилися загрозливі симптоми розхитаності психичної.

Коли за скільки днів заспокоївся і почав вільно ходити, пішов до адресового столу.

Хвилювався — а ну скажуть, що Берлицька Ганна Павлівна та Ертель Варвара Сергіївна вибули н/к (невідомо, куди).

Тоді все загинуло.

— „Мешкає по вул. Сталіна, 23“.

— „Мешкає по вул. Шаум'яна, 38“.

Другого ж дня з ранку терпеливо чекав. Віконниці будинку № 23 ще були зачинені. Всі спали.

Сидів, палив цигарку по цигарці і думав.

Іноді брався за газету, але нічого не бачив. Ішло перед очима життя.

Син дрібного службовця на рудні. Люди чорні, мов негри, від вугілля. Злидні, злидні, злидні...

Хмари порошу в повітрі. Ось вітер несе його і нічого не видно. Смерть батька від сухот.

Злидні, злидні, злидні...

Власний хліб із чотирнадцяти років.

Тодішній Петербург. Інститут...

— Який? — запитала Ніна.

— Шляхів сполучення.

— Де й ти...
— А? Так... І я там був...
— А ти його знаєш?
— Кого?
— Та Липченка.
— Хіба не все одно?
Ніна здивовано подивилася.
— Так ось Петербург, інститут...

Ця фатальна зустріч, будь вона проклята.

Рипнула фіртка. Насторожився. Це служниця йде відчиняти віконниці. Ага, прокинулися вже, встають, значить...

Сидів і чекав.

Думав

Згадував.

Тоді лише починалася весна. Густий туман кутав місто. Все було мокре. Але почувалося тепло. Воно заступить холод. Місяць виринав із-за хмар. Гуло місто гамором людським, дзвониками трамвайними, гудками автовами, цоканням підків.

Річка людська Невським котилася.

Серед неї бідний студент нікуди не квапився. Вертав додому. А квапитися було нічого. Бо давно вже хотілося їсти, а вдома можна знайти лише невеличкий шматок хліба. З'їсиш швидко, завтра раніш їсти захочеться. Тому не квапився студент. Розглядав людей, вітрини. Тільки не гастрономічних крамниць. Повз них проходив швидко, щоб не котилася голодна слина, щоб не бажалося схопити каменюку й розбити це скло завбільшки з стіну.

Ех, як би це зайти, вибрати собі чогось смачного! Загорнув би прикажчик і з уклоном подив би. Це коли б у тебе гроші були та вигляд потрібний...

І чому (от дурне питання!) він не може отак-о, як ця котикова шапка, схилитися до вродливої жінки. Вона посміхається, слухаючи, і блищить, обіцяючи, очима...

Ось беруть візника. Куди поїдуть? Додому, де в будуарі ніжитимуться, чи куди-небудь за місто?

Чому котиковій шапці можна, а йому — ні?

Спинявся біля вітрин ювелірних. Різними вогнями горіли коштовності. Кривавою сльозою горіли рубини, таємничо світився агат, нагадувала море, чи небо блакитне бірюза.

Студент розглядав камінчики і не помічав, що скромно, але багато влягнена пані розглядає його.

Хотів іти далі.

— Чи не зробіте приємности побути в моєму товаристві?

— Я? Ви до мене?

— Я й до вас... — Лукаві вогники блиснули в очах.

Під поглядом уродливої жінки почував себе ніяково. Зовсім спантеличився.

— Ну?

— Я... Я... — оцінив поглядом, — я б із приємністю... Але в мене ні коп'я! — сердито закінчив.

Справді, прикро, що така жінка, а він не може з нею піти...

— [Він гадав, що це з тих, розумієш.

Ніна кивнула. В очах була якась важка думка].

Панію вразила студентова думка. Додала тихше, збентежено:
— Ви помилилися, я не з тих... І грошей мені ваших не треба.
Студент отетерів. Як же так!
— Ну, ходімо! — сказала з нотками наказу і спустила вуаль.
Студент, не розуміючи нічого, несамохіть пішов за нею до візника.
Назва позаміської ресторації.

Поїхали.

Мовчали.

Вона перша озвалася:

— Вас не дивує така пригода?

— Різне в житті трапляється...

— Е, та ви філософ! — засміялася. — Ну, скажіть, що ви за все це думаете? Ну, скажіть.

— Зараз не можу. Не знаю, що далі...

— О, яка розважлива людина! Ну, думайте собі, що хочете... Аби не втекли...

— Я не боягуз! — розсердився трохи.

Зауважила.

— Дійсно, тікати від жінки... Ну, а як нас зустріне хтось, і будуть неприємності? Що тоді? Скажете — я не я, нічого не знаю?

Подивився уважно. Вогники веселі в очах жіночих стрибали. Але він лишався серйозним.

— Скажу... Що я сказав би? Не знаю... Залезить від того, що мені казали б... А я нічого не розумію... Шинеля в мене подрана, грошей нема — сказав, — значить, ви не з тих...

Здригнулася, мов ударили.

— Пробачте, але я просто за все говорю. Хто ви й навіщо — не знаю... Хто ж ви?

— Хто я? Жінка...

— І гарна, — насмілився додати.

— І гарна. Щоб ви це побачили, я підняла вуаль.

[— Якась середньовічна пригода... Чи це бувальщина?

— Бувальщина. Слухай далі.

Інженер нервово ходив із кутка в куток. Стояв проти вікна. Місяць вирвав із темряви бліде обличчя.

— Запали електрику.

— Не треба, Ніно, хай так...]

— Так ось я гарна жінка і прошу вас бути мені за компаньйона. Ніщо вам загрожувати не може, це не середньовічна пригода. Ну, то чи не все вам одно — хто я й чому?

Згадалася студентові винниченківська Дора із „Чесність з собою“, інша героїня його дрібнішого оповідання — жінка, що бажала мати дитину.

У думках махнув на все рукою. Не мав нікого близького, нікого не кохав, а кров молода шумувала.

Було цікаво, що буде далі.

Решту дороги говорили за дрібниці незначні.

Приїхали.

— Замовте окремий кабінет.

Зам'явся.

— Та незручно ж мені — нетерпеливо додала.

Офіціант одповів, що кабінет є, але... — і глянув на обшарпану шинелину.

— А коли є, то показуйте де, — обурився студент, зрозумівши офіціантову тактику.

— Ну, я голодна, замовимо вечерю. Вибирайте...

Вертів у руках картку меню й не знав, що вибрати — химерні чужоземні назви. Боявся смішним бути.

— Я не знаю... Може, вам буде не до смаку, що я виберу...

Офіціант, схиливши голову, уважно слухав, що замовляє пані. Можна було дивуватися, як він це все запам'ятає.

— Коли б нам нарешті залишитися наодинці...

Два офіціанти внесли страви й вина.

Випили.

— Ідіть, замкніть двері.

Накинув заціпку, і всю істоту переповнило бажання.

Щось переможно повторювало:

— Оця красуня — моя! Моя!

— Ось тепер нам ніхто не перешкодить. Я голодна, як вовк. Їжмо!

Прохати не треба було.

Випили за своє оригінальне знайомство і ще за щось. Кров у жилах пішла швидче, теплішало в ногах.

Пані трохи зневажливо дивилася, як він їв. Мовчки їв, щоб швидче заспокоїти голод.

Коли їжа перестала становити потребу, а зробилася лише приємністю — їв, бо смачно, — розмова снувалася веселіше.

І взагалі робилося весело.

— „Ковбаса, вино, любов

Звеселяють нашу кров“, — як співає один колега.

— Що таке, я не почувую жодної ніяковости. Ніби давно вас знаю...

— І я, і я так само. Ви це щиро?

— А яка мені рація брехати! Я з тих, що не фальшують...

— Як мало таких! А серед нас нема... Була молодшою, вірила, вбачала щирість, а тоді відкрилися очі, бачу — омана, низька брехня, щоб мати зиск...

Зідхнула. Мала вигляд людини, що їй боляче. Тихо вела далі:

— Ви розумієте стан людини, що ніде й ніколи не бачить щирости? Що вічно перебуває в атмосфері фальши, наклепів, вічної гри, коли не бачиш обличчя, а тільки маску.

— О, то ви аристократка!

Вона мовчала.

— Невже ви, така гарна, як видно, багата, не маєте щастя?

— Щастя!

Це було не слово, а зідхання глибоке.

— Коли я його не знаю — інша річ — я бідний, я б'юся мов риба об лід, щоб із голоду не загинути, а ви... Щастя... А що таке — щастя?

Випивши, виявив нахил до філософії.

— Я не знаю, що воно таке, знаю лише, що не маю його...

— Давайте, вип'ємо за щастя...

Випили.

— Мій один колега каже, що щастя — це момент задоволення, повторений х разів. У кого х більше, той і щасливий. Ось я зараз щасливий...

Видалося, чи було сказано:

— І я...

„В житті дорога одна
До смерти приводить вона“.

— Аджеж, правда? І дурнем треба бути, щоб одмовитися від щастя, від моменту щастя...

— О, ви так! Ви пам'ятаєте оповідання Купріна за юнака, що домогався кохання жриці?

— Індійську байку? За ніч кохання розплата смертю? Читав. Шкода бідолахи—стільки витерпів, а жриця—стара—як світ... Коли б вона була така, як обіцяли жерці, ну, я розумію... І я міг би...

— Ого! Чи варто?

— За ніч безмежного щастя. Щастя... Хіба ми його знаємо? Варто хіба жити без щастя...

Голова п'яніла, важчала.

— А яке щастя без жінки? Хіба наймогутніший цар, славетний учений, сам Ротшільд і останній злидар не прагнуть жінки?

Вино вдарило в голову.

— Геть усе! Геть нещирість! Геть забобони! Геть минуле та прийдешнє! Хай живе момент! Правда ж, правда?

Схилилася близько—близько. В очі студентові дивилися блискучі агати. В них світилося бажання...

Чи це була година, чи дві, чи п'ять? Коли вино й кохання, трудно орієнтуватися.

Пані була бліда й стомлена. Йому шалено бажалося пити й спати.

— Я на хвилину вийду.

Поцілував груди й чорну плямку, що між ними.

Вийшла, а він куняв.

Час біг невпинно.

— „Де ж це вона... так довго...

Чекав...

Раптом—думка збентежила й злякала. У нього ж ні копійки. А коли пані не повернеться...

[— Справді трагікомичне становище, правда?

Ніна сміялася. Десь глибоко щось промовляло:

— Так йому і треба!]

Хтось стукнув у двері. Увійшов офіціант.

— Де та пані, що була зо мною?

Насамперед—глузлива усмішка.

— Я її не вартував. Мабуть, пішла...

Мов ударив хтою пугою в обличчя.

— Так ось... я... ось...

— Будь ласка, платіть... Ресторацию закриваємо.

— Платити... Я... Нема в мене... Це ж вона...

— Що? Ха-ха-ха! Де це видно, щоб жінка за чоловіка?! Ха-ха.

Улерше бачу... Так ніби вона вас узяла, ха-ха-ха...

— Мовчи, ти! Як смієш...

— Ха-ха-ха! Ще й сердиться! Платіть, та й усе! Знаємо таких.

А то поліцію покличу.

Очі блукали скрізь і нічого не бачили. Раптом—що це рожеве на столі? Що? Конверт...

У конверті записка й гроші. Катеринка, друга, ще...

„Залишаю Вам трохи грошей. Розплатіться за вечерю, а решта теж придасться. Коли з Вами буде щось не гаразд, згадайте індійську легенду та Ваші слова, що життя не шкода за ніч щастя. Хіба Ви його не мали сьогодні?“

Кинув без жодної думки гроші офіціантові. Цей узяв одну асигнацію. Тикнув до кишені.

— Зараз принесу решту...

На офіціантовому обличчі не було вже глузування. Була зосередженість — тут могло гаразд лишитися „на чай“.

Крутилися вихром думки.

— „Проститутка! Проститутка! Взятий з вулиці!“ Уперше бачу. „Коли буде щось не гаразд“... Що — не гаразд може бути“?

І неокреслений жах сунув у мозок.

— [Що з ним трапилося? Ну! Ну!

— Він захворів на люес...

— Ах!]

Вдруге рипнула фіртка. Це вже не служниця. Липченко придивився. Це була одна з тих двох. І саме та, що очі, що голос, що нагадує...

Йшла Берлицька, Ганна Павлівна.

— „Вона, чи не вона? Вона! Вона! Вона! А чи є в неї чорна цяточка між грудьми? Чи мало людей подібних? Чи є цяточка маленька, чорна? Як грошик?

Як одійшла далеко, зайшов до будинка спитатися, чи нема квартири Винаймалася лише одна квартира, але вона вже невільна.

І надовго?

— На 2¹/₂ місяці. Цілий сезон мешкатимуть тут. Квартирантка ніби здорова, а чоловік дуже перевтомився на нерви. Незабаром приїде. Видно люди не з простих, не шантрапа...

Липченко далі не слухав охочої до розмов господині. Він знав усе, що йому потрібно.

5

На курорті зовсім неважко познайомитися. Спричинюється до цього, очевидно, властивість людини, як тварини громадської, та відсутність знайомих. Знову — ніхто тебе не знає, можеш поводитися сміливіше, ніж у рідних палестинах, де за тебе знають навіть те, чого ти сам не знаєш. Тут ніхто не знає, чи ти зав, чи зам, директор який, чи конторник, що, мов верблюд крізь гольчане вушко, пройшов різні комісії та черги і „таки-да“ на Кавказ поїхав, хоч особливої потреби й не було.

І якщо маєш американські окуляри та „благородне“ поводження розумієш, то можна туману пустити, і за дуже відповідального вважатимуть.

Небажані тому знайомі старі на курортах. Хоч із міркувань що до флірту, хоч інкогніта.

Це все тоді, коли ти не дуже хворий. Курорт же, природа — воно ж для того, щоб користуватися з них. Та не одному, розуміється, а спільно.

Ой небажані тут старі знайомі, дуже небажані.

Зустрівши Берлицьку в „Квітникові“, де звичайно пили нарзан і розважалися, Липченко визнав за цілком можливе привітатися. В її очах промайнуло здивування, але пригадала, усміхнулася й привітно відповіла.

Коли ж другого дня вона з Ертель пила нарзан, до джерела підійшов Липченко. Кілька слів. Разом одійшли. Лишалось відрекомендуватися, що Липченко і зробив.

Примушував себе бути веселим, дотепним. За скільки хвилин одійшов, лишивши гарне враження.

Справа посувалася. Але мучило питання:

— Вона, чи не вона?

Берлицька нагадувала жінку тої фатальної ночі, але —

— чи мало людей подібних?

Берлицький міг приїхати не раніш, як за три тижні. Мав приїхати цими днями, але якісь невідкладні справи реорганізації заводу перешкодили.

— Вічно ці справи, — скаржилася Ганна Павлівна Липченкові.

— Я вам дуже вдячна, що розважаєте бідну солом'яну вдову. Це так мило з вашого боку...

— Кожна людина робить те, що їй приємно.

— Ну, то зробіть собі приємність і заходьте до мене у келію.

Я ж тут немов черниця...

Слухали музику. Кожне думало за щось своє.

У Липченка вогнево стояло в свідомості:

— Вона, чи ні?

* * *

Липченко пам'ятав гінденбургівське правило —

— виграє той, у кого міцніші нерви.

Тому терпеливо переносив усі лікувальні процедури. Виконував усі порали. Почував себе все краще.

— Підшукуйте наречену, — жартував лікар. — Серйозно, вийдете звідси цілком здоровим. Головне, режим. Та не напружувати нервову систему. Тому треба женитися з такою, що роги не ставитиме, а як що й ставитиме, то дуже обережно, ха-ха...

Стала в очах Липченкових якась молода дівчина, в'ябливо всміхаючись.

Невже у його й діти будуть? Здорові діти? Лікар запевняє, що можуть бути. І дивується:

— Як так? Ви такий ретельний пацієнт і так запустили хворість. Не вилікували відразу.

— Змоги не було... Трохи лікувався, а тоді революція, куди тут було... Сами знаєте...

— Так, дійсно. Ну, молодця будете в-осени. Проти зими й жевніться. Знаєте, ночі довгі...

Легкий на язик був лікар. Любили його за це пацієнтки.

* * *

— Мені здається, я вас десь бачила... Давно-давно... А, можливо, й не бачила, просто нагадуєте мені когось...

— Буває так — побачиш якесь обличчя, запам'ятаєш, а тоді побачиш інше і пригадаєш, де бачив його. Виявляється, воно скидається на перше. А з тією людиною навіть знайомий не був. Зо мною не раз так бувало.

Під ногами шумував Терек. Вода кудись квапилася і сердилася, натрапляючи на каміння. Сердилася, аж пінилася.

— Цікаво було б Неву побачити... Спокійна, велична...

— А хіба ви не бачили? — швидко запитала.

— Уявіть собі — ні. Далі Москви на півночі не був. Аж соромно. Все збираюся, та не випадає якось. Оце тепер гадав обов'язково поїхати, так куди ж — нерви... Хоч божеволій, хоч лікуйся, відпочивай ціле літо.

— О, то з вами страшно!—і подивилася, сміючись.—Ви ще в Терек кинете...

— Було б за що, кинув би...

— Ого! Невже? Ну, за що ви мене, бідну жінку, могли б кинути в Терек?

— За що?

Важко подивився. Щось таке було в погляді, що вона відвела свій.

— А коли б мені життя зіпсували, наприклад...

— Фі, як несучасно.

Помовчали.

— А як це — зіпсувати життя? Невже ви такий сентиментальний?

— Та ні... Ось, наприклад, я не розумію, як це можна простити люес...

— Люес?

Вона збентежено подивилася і почала прибирати зручнішого місця сидіти.

— Як так — люес?

— А коли хтось заразить іншого, а той — нічого... Не розумію. Я б їй помстився, так що вдруге вона не заподіяла б підло лиха. Бо людина до неї з довір'ям, щирістю, себе віддає...

Стримався — так можна себе викрити.

— І ось за таке можна пхнути в Терек...

Вп'явся в очі, схилився.

— Отак-о взяти і легенько пхнути...

Злякано скрикнула.

— Невже ви злякалися? То я не аби-який актор... Та й, справді, нерви лікую, випадки божевілья можуть бути...

Сміялися. Вона неприродньо, примушено-голосно. А до його прийшло переконання:

— Вона! Вона!

6

Тепер не можна було гаяти часу. Треба було впевнитися й діяти. Швидче остаточно виявити, чи це вона. І тоді...

Що-тоді?

Не знав...

Зайшов уранці.

— Трохи рання візита?

— А це вам не псує нерви?

— Саме, щоб не турбувати їх, я й прийшов.

— Ну, а я їх не дратуватиму. Хіба лише своїм убранням. Необережно з боку жінки після тридцяти приймати чоловіків у такому вільному пеньюарі.

— Це в кого фігура розпливається, а вам — можна.

— Саме тому я вас і пустила, що можна. О, це жіноче лукавство! Дуже приємно, що питиму каву не сама...

— Я вже снідав, а що до кави, то не рекомендується — наркотик...

— А жіноче товариство?

— Гм... Це такий звиклий наркотик, що вже не впливає. Та це, власне, арсен — у малій дозі він корисний, а в великій — смерть...

— А ваші нерви не з того, бува, зіпсувалися, що дозу не точно виміряли?

Поправляла передком капчика килима на долівці. Килим не слухався. Тоді схилилася.

Груди нескромно визирнули з пеньюара.

Пожадливо вп'явся погляд Липченків.

Мов хтось підкинув. Вдарила в голову кров. Заплющилися очі. Шуміло в голові.

— Вона! Вона! Вона!

Між грудами визирала грошиком чорна цяточка.

— Що з вами?

Ковтнув повітря скільки разів.

— Щось... погано... пробачте...

Опинився в горах.

Непорушно сидів на камені й думав.

— Як?

— Як?

— Як заплатити?

І в ці думки вривалося вихром:

— Будемо в квітах, madame!

Наступними днями нерви струнами натяглися. Щоб досягти мети, не можна було дозволяти слабости.

7

Шумів ліс таємничо. У цій таємничості якась погроза була. Раптово зривався дужчий вітер. Тоді шуми сердитіші були. А поблизу дзюрчав лагідно струмок. Мов бабуся коханому внукові безконечну байку каже.

— Чому ви мовчите? Слухаєте ліс?

— Думаю.

— За що?

— Що доки так бурлакуватиму?

— Справді, чому ви досі не одружилися.

— Не мав права.

— Права?

— Обставини такі були... До речі — як на вашу думку — з удовою не варто дружитися?

— Удовою? Чому?

— Вона завжди згадуватиме за померлого. „Він кохав дужче... Він не такий... Він..." і т. д. Правда?

— Я, наприклад, так ніколи не кажу.

— Хіба у вас другий чоловік?

— А я не казала? Перший на війні загинув.

— То-то я дивувався, де колишній робітник таку жінку знайшов...

— А що?

— Та видно, що ви не з робітничого оточення... Аристократка.

— Аристократка? Старорежимна? Хіба це видно? Звідки? Ха-ха... Але хіба червоний директор — не аристократ сучасності? У ваших словах ніби зневага... А ви — хто? І ви не знаєте, чому ваш чистокровний пролетар благав мене іти за його? Чому? Ну, так... Звідки ви взяли, що я...

Він сперся на лікоть і шорстко подивився в очі.

— Бо я вас знаю. Я впізнав. Чорна цяточка між грудами переконала. Ха-ха-ха... Я її цілував колись у ресторації за містом.

— Ви... Як...

— Так. Дякую за люес, madame! Тихо! Бо...

Загрозливо виліз із кешені бравнінг і заховався.

— Тут ніхто не ходить. І не почує. Побачення я призначив навмисне за містом, щоб ніхто мене не бачив із вами. Револьвера лишу біля вас, улучивши в голову, і самогубство безперечне.

Вона з жахом сперлася на обидві руки, ніби мала підвестися.

— Що ви... як ви... Володимире Петровичу!

— Так, значить, з вулиці юнаків, ніч кохання із грою в щирість і за все — люес? А в Куприна за смерть? Падлюка!

— Як ви смієте...

— Та смію, бо правда, бо падлюка мерзотна! Пробачте, це трохи нечемно... Так чому я не одружився? Бо не бажав люеса передавати... Через вас, єдину — ха-ха — підлу, не одружився і втікав од усіх, кого міг би покохати. Так що ж — несподіванка? Так, несподіванка, і сьогодні ми будемо в квітах, madame...

Якщо в жінки нема інших аргументів, переконливіших, вона плаче.

— Так що я зроблю з вами? — запитав Липченко, коли вона трохи заспокоїлася.

— Нічого...

— Ха-ха-ха! Зіпсувати людині все життя, і за це — нічого?! Пам'ятаєте розмову над Теремом. Не просіть мене, не благайте — це марно. Сьогодні я — прокурор, я — невлаштований суд, я — потерпілий, я — кат. І кат, розумієте?

— „Божевільний!“ — блиснуло в її свідомості.

— Можете сказати щось у своє виправдання. Я маю час... Але це не допоможе... Тут життя, життя знівечене! І не я один, мабуть... Гадина!

Флірт із одним закордонним співаком дав великосвітській пані хворість. Поки вилікувати, не могла вона себе стримувати. Із своїми незручно, то й брала з вулиці. Якщо її заразили, чому їй не можна. І вона давала змогу вилікуватися. А Липченко сам казав, що за хвилини щастя варто життя віддати...

— А я шукала вас... Дивно, не вірите, але це так. Бо я не бачила такої широти...

— Мовчи! Ах, пробачте... Так за щирість ширий люес? За хвилини — гнити? За хвилини — параліч, що оце ледве позбавився загрози його?

Він замовк і тільки дивився. Від цього погляду вона тримтіла. Десь тріснула гіллячка. Насторожилася. Надія...

— Не турбуйтеся. Це не людина. Та й однаково вам не врятуватися.

Крім рідких пташиних голосів, дзюрчання струмка та шуму верхівок дерев нічого не було чути.

— Довго думав я, що робити. Вбити, чи скалічити...

— Ах!

— „Божевільний! Божевільний!“

— Так, убити, чи скалічити. Ось тут — бравнінг, а тут — сірчаний квас. Трошки рідини, й не буде рожевості обличчя, очей не буде.

— А-а-ай...

— Мовчи, бо...

Затулив рота.

— „Божевільний! Боже...“

ЦЕНТРАЛЬНА НАЧОРДА

БІБЛІОТЕКА ІДУ

Ш. №

173818

— Не прискорюйте кінця. Я ще не вирішив. Значить, не буде обличчя, а маска огидна...

Устав.

— Сидіть і ні руху!

Відійшов на два кроки й почав одкривати пляшку з рідиною. Жінка ридала.

— Простіть! Простіть мене! Нащо вам ця дика помста! Що вона змінить...

— Для насолоди. Як вам тоді кохання. Тепер ви за його платите. Справедливість повинна бути. Але що б я з вами не зробив, хіба буде повна справедливість? Будемо хіба в квитках? Хто заплатить мені за тортури мої? Ваші муки оце? Трохи заплатять, але ж вони — дрібниця, бо тут життя, життя знівечено! Роки... Ні, квасом треба, щоб і ви роки... Ну, а ви, що ви виберете, madame?

— Смерть! Смерть!

— Шкода трохи прив'ялої краси? Ну, гаразд. Пишіть записку — „Прошу в смерті моїй нікого не обвинувачувати. Тільки смерть може принести мені спокій од спогадів і мук за злочин колишній“. Ось блокнот. Гм... Смерть? Це трохи дешево... Я — роки, а ви — півгодини? Та й навіщо вмирати? Життя — прекрасне... Ну, не буде обличчя... Я — за квас... Подумайте, може, й ви... Півгодини досить? Думати...

Шумів вітер вітами. Струмок дзюрчав. У шумах — погроза, в дзюрчанні — лагідність.

Жінка нарешті не витримала. Сміялася істерично.

— Ха-ха-ха! Ха-ха-ха! Ха-ха! Годі! Ха-ха! Годі!

— Тихше!

Знову бравнінг виповз.

— Годі — кажете? Так — смерть? Хай... Хоч і дешево це... Але бажання дами — закон... Пишіть! Не хвилюйтеся, будь ласка, щоб можна було впізнати руку й підписа.

— Звір! Божевільний! Звір! Гаразд! Давайте!

— Що посіяли, те й жнете, madame... Але які у вас чудові очі зараз!

— Я не буду писати! Хай вас...

— А я кваском...

Не слухалися пальці. Нерівні стрибали літери.

Липченко стояв іззаду й дивився.

— Напишіть у дужках прізвище розбірливо.

Коли крутнувся оливець, виводячи „а“, щось боляче штрикнуло в потилицю.

— Ай!

— Тихше! Це я випадково шпильку вашу торкнув. Пробачте... Написали? Так...

Взяв записку, сів і мовчки дивився.

— А чи не гадаєте ви, що це все жарти людини, що з нервами у неї не гаразд?

Очі вп'ялися в очі, читаючи правду.

— Ось уявіть собі — я теж не міг забути тої ночі... Щастя ж... Грався револьвером і пляшкою.

Жінка непомітно відсунулася.

— Втікати? Не раджу...

Безпорадно бігали очі, з благанням спиняючись на його обличчі.

— Може, ви мені зараз подаруєте хвилинку щастя, чи — певніше — я вам... Після цього я вас уб'ю, і буде, як у Куприна... Я ж

не гірший за столітню жрицю? А, може, і не вб'ю тоді. Хто знає, що хворі нерви скажуть... То ви згодні? Тільки без усяких попередніх умов?

Прочитав згоду в рухові жінки і дико зареготав.

[— Який жах! Ні, він, справді, божевільний? Так ізнущатися!

— А вона?

Суворість бреніла в голосі.

Дівчина підійшла до стіни. Світло залляло кімнату.

— Не треба! Не треба! Погаси!

— Та темно ж...

— Погаси! Мені буде ніяково розповідати.

Послухалася. Лише місяць скупо кидав несміливе проміння].

— А чому ви пішли зо мною в ліс? Так далеко? Що вас зацікавило? Флірт? Ні? Що ви думали, як ішли? І що тепер думаєте? Що я божевільний? Що взагалі думає людина, засуджена на смерть? Дякуйте собі за все... Але прикро, що ви не згодні на квас... І навіть я вас запитав? Лицарство! Взяти й обілляти! Так ні. Дав вибрати. Йолоп! Знаєте, зробимо так — половиною я вас обіллю, а половиною ви мене. Згода? Ні? Ну, гаразд. Я слова міняти не буду, хай усе зробить випадок. Я погадаю... Коли в цій квітці парна кількість пелюстків, то квас, а коли непарна, то куля. Можете не згоджуватися, я вас і не питаю... Любить, не любить, квас, куля, любить, не любить...

Її очі прикувалися до пальців, що обережно відривали пелюстку за пелюсткою.

— То ви боїтеся квасу? Любить, не любить... В інституті краси вас вилікують... Га. Не любить, любить...

— Ви збилися! Навпаки! Навпаки!

— Збився! Кат його забирай!

Кинув квітку.

— Може, ви згодитесь все-таки? Ні? Боїтеся? А я ось не боюся. Вилляв рідину на руку.

— Ось бачите.

Зареготав.

— Було вибрати квас! Це ж звичайна вода. Ха-ха-ха! Вода! Це вода, а це бравнінг. Бачите, як помилилися! Як я тої ночі... Ось я мию руки. А мию тому, що тримав оцю шпильку. Звичайна шпилька, бачите. А на її кінці ваша смерть. Як Кашеева... Але стрівайте...

Вийняв набой з револьвера. Кинув геть. Вона схопилася з місця.

— Не бійтеся, чого ви? Не втікайте! Не бійтеся! Слово честі, що не торкнуса вас!

Вона відійшла.

— Але послушайте! Цією шпилькою я штрикнув вам потилицю. Пам'ятаєте? Так ось ця шпилька отруєна звичайною тваринною отрутою...

— Господи!!.

Терла потилицю.

— Пізно вже, пізно... Я навмисне затримав розмовою. Щоб пограти на нервах і щоб у кров великосвітську блакитну отрута з кицьки здохлої облізлої увійшла.

Не говорив, а шиїв злорадо, смакуючи жах на обличчі ворожому.

— Ви умрете сьогодні вночі, або завтра... Ми в квітах, madame! Я мучився роки, а ви години помучитеся. Але я житиму, а ви...— Говорив швидко-швидко, боячись, що вона побіжить і не дослухає.

Але вона мов прикипіла до місця. Очі, не мигаючи, дивилися на його.

— Бажаю легкого кінця! Берлицькому напишу за все, щоб не дуже сумував...

„В житті дорога одна,
До смерті приводить вона..."

Зник за кущами. Крик розпачи дігнав його.

Злорадо посміхнувся і побіг.

...
— Невже вона померла.

— Ні. У шпильці не було жодної отрути.

— Яка жорстокість усе-таки!

— А з її боку?

— Хіба лише вона винна. А той... співак...

Електрика показала його спину, що згорбилася чомусь.

Дівчина щось думала. Якась настирлива думка хвилювала.

— Андрію!

Неохоче обернувся. Обличчя було акторське, загримоване білим.

— А?

— Це ти... за себе...

— Що... За себе? Що ти!

З посмішки вийшла гримаса.

— Андрію! Чесно... Ну, скажи чесно... Ти?

— Я... Ні, не...

Клубок у горлі не дав кінчити. Хруснули заламані дівочі руки. Заплющилися очі, мов перед ними примара огидна була. Чи не зникне, поки розплющити?

Швидко підійшов.

— Ніно... Ніно...

Простягла руки, відхиляючи.

— Ага, так. Це — кохання. Так... Прощайте, mademoiselle!

Вабили трамваї підколісними рейками, автобуси...

Ні, треба раніш моста закінчити й дільницю...

8

Якщо можеш зосередитися за роботою, що її любиш, — прикrostі забуваються.

Кіно-механик пам'яті показував інженерові уривки всілякі з фільму його життя. Страждання рили уривки.

Але рівнобіжні, під кутами, перетяті риси планів, формули пружності матеріалів, колонки цифер полонили мозок, захопили його логічністю й стрункістю своєю.

Не було нічого, а викреслив інженер риси, кушниками, звязаними в одне, насадив формули й цифри, і

буде міст, буде нова колія.

Не було нічого, а виблискуватимуть рейки нові, паротяги ними бігтимуть, важко дихаючи, колеса вагонні гуркотітимуть. Без затримок котитися будуть, бо не буде корка на станції. Дві частини міста з'єднаються мостом, що в повітрі висітиме.

Не було нічого, а викреслив інженер риси, кущиками, звязаними в одне, насадив формули, і

буде міст, рейки будуть.

Маленькі риси й мертві цифри величезне діло роблять.

І музика формульна прекрасніша за найгеніяльніші ноти. З неї нове життя.

Рух трудовий робітничий, мов у комашні, удари молота могутнього, м'язів напруження розумне, монотонне:

раз - два ломиком,

раз - два коликом,

раз - два ось вона,

раз - два...

раз - два...

прекрасніше за симфонію чарівну,

бо це звуки

будівництва великого, вільного.

Раптом очі інженерові дико і з жахом у цифри вп'ялися. Нервово забігала рука, перевіряючи. Так цей міст висітиме в повітрі? Буде висіти... Буде...

Але ним трамваї ходитимуть? Так, повинні ходити...

І казали формули:

— Як зустрінуться на мості два трамваї, впаде міст. Не буде висіти гордовито в повітрі, впаде.

Кола різнобарвні перед очима шугали. Більші, менші.

— Андрію, пізно вже...

— А? Пізно? То спіть, мамо...

— То ти ж нічого не їв...

— Я вечеряв...

Переміг біль і додав:

— У Ніни...

— То кінчай роботу, бо не виспишся...

Пантофлі м'ярко понесли стареньку до ліжка.

Інженерова рука божевільно папером бігала. Холодний піт на байдужий папір із лоба капав.

А цифри знущалися—не витримає міст ваги, впаде міст. Для цього досить двох трамвайних вагонів.

Моста вже будують, план затверджено.

Мокра рука шукала в шухляді бравнінга. Міст упаде, такі інженери непотрібні...

Кіно - механік пам'яті скажено крутив спогади.

Шахти, дитинство, батько, сухоти, смерть, інститут, люес, фронт, білі, червоні, Берлицька, Ніна...

А міст упаде...

— Нічого! Нічого!

Та бравнінга нема, позичив артистові знайомому — на околиці мешкає, пізно вертається, а пальтом новим кредитнувся.

Так рушниця є...

Незручно трохи, треба роззуватися, щоб пальцем...

Звідкись впливло:

— „Та ти ж нічого не їв...“

Бідна старенька спить, нічого не знає. Оце зараз прокинеться від пострілу... Що з нею буде? Хай простить, він не може йнакше...

І хто повірить, що він помилився, що це не навмисне, що це не „шахтинська справа“?

Однаково стара не доживе, поки його звільнять...

Але вона спить, а зараз прокинеться і побачить, як пливатиме син у калюжі червоній...

Хай ще цю ніч спокійно спить. Він поїде ніби на полювання і там...

9

Не прийшов інженер на будівлю. Бачили його на вокзалі з рушницею. Заступники керували роботами, дивуючись.

— А прегарний міст буде — висітиме в повітрі.

Жовте листя падало з дерев. Від проміння, що сонце що-йно кинуло, воно здавалося ще жовтішим. Падає листя додолу неживе, неохоче кружляє. А мусить упасти. Щоб зогнити. Нове виросте. Живитиметься з чорноземлі. А вона з листя померлого.

Так, значить, останній день?

Настирливими осінніми мухами докучали думки. І настирливішою була:

— Останній день...

Докірливо віти шуміли. Згадалися кавказькі. Лють істоту переповнила.

А чи не вбити її, цю падлюку, що все життя зіпсувала, і самому там же застрілитися.

Директорську квартиру знайти не важко.

І раптом — зайчик. Звичайний вухатий зайчик. Тільки з більшеньких.

Вискочив і почухав мордочку.

Інстинкт багатьох тисяч років пригнув інженера до землі.

Далеко трохи заяць...

Підкрадається інженер, за все, крім зайця, забувши.

Насторожився вухатий.

Сtribнув.

— „Утече!“

— Бах!

Метнувся заяць.

Ще:

— Бах!

Нема зайця. Зник.

Куці збентежено шаруділи.

Досада й роздратування огорнули інженера. Не влучити на такий дистанції!

І раптом думка:

— Як же він тепер...

Було два набої. Більше не взяв, бо навіщо? І одного досить...

— Як же тепер? Заяць був потрібний! Ніби в анекдоті! Як же!

Але в тіло крадькома увійшла радість несподівана.

Ласкаво світило сонце, привітно щось шепотіли віти, лагідно торкався вітрець обличчя стомленого.

Чому так сухо в голові? Що це на неї тисне? Це ж не молот паровий б'є?

На вокзалі інженер знепритомнів.

Сумно гула автомобільна сирена швидкої допомоги.

Нервова гарячка в інженера. Шансів видужати мало.

Але є проте.

Все повторював:

— Міст... Міст... Куди трамваї? Упаде! На мене! На мене!

10

Бетон, залізо...
Раз - два...
раз - два...
Організована праця родила споруду.
Раз - два...
раз - два йде...
раз - два ось вона...

11

Чорним визерунком висів міст. Під ним рейки виблискували,
паротяги дихали, чавунні м'язи напружуючи, вагони гуркотіли.
Люди — на південь.
Люди — на північ.
На захід, на схід.
Борошно, метал, мануфактура, вугілля...
І ще... І ще...
Все швидко, бо нема корка на станції.
Біля статуї робітника з емблемою праці інженер стояв.
Весняне сонце пофарбувало рожево обличчя.
Молода жінка в білому пригорнулася.
— І це все ти...
— За участю зайця...
— Ти вже ніколи не полюватимеш, правда?
Два трамваї з причіпками розминулися на мості.
На ганкові одного стояла жінка. Агатові очі байдуже дивилися.
Так само байдуже спинилися на інженерові.
Мов ударило жінку.
Інженера — також.
— Вона! Вона! Ніно...
Гримаса пробігла молодим обличчям.
Від щирого й старанного весняного сонця чорніше кучерявився дим.
Крикнув привітання, прибувши здалека, паротяг.
У місті співали гудки.
Була година тринадцята одної з субот.

МИК. ТЕРЕЩЕНКО

МОНОЛОГ ГАМЛЕТА

(вступ до поеми)

Ні, не ламай своїх шляхів,
не збочуй, серце, манівцями,
не розкидай кривавих слів
роздертими шматками
навмання!..

Це - ж я пригадую що - дня
нехай і вихор і горіння,
нехай і скік гарячого коня
під рабське голосіння —
але куди,
але пощо?

О, важко в непогодь пройти
без певної, гарячої мети!
коли сердечний чарівний смичок
ламається зигзагами і стогне,
заливши обрій тугою і кров'ю.
І раптом серце схоже на гачок,
який терзає змучене сумління;
і

важчає
нерівний крок
від непорушного каміння.

Така

вага

на думу наляга,
що й досі ще я відчуваю,
як часом падає рука
з одчаю.

О, важко в непогодь пройти
без певної, гарячої мети!..